

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-311-8-16>

**DISCOURSE OF THE GERMAN MIDDLE AGES
IN THE “DISCOURSE/TEXT” SYSTEM**

**ДИСКУРС НІМЕЦЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
В СИСТЕМІ «ДИСКУРС/ТЕКСТ»**

Biliatska V. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Lecturer at the Department
of the German Languages
College of Foreign Languages
at Gazi University
Ankara, Turkey*

Біляцька В. В.

*кандидат філологічних наук,
викладач кафедри німецької мови
Коледж іноземних мов
Університету Гази
м. Анкара, Туреччина*

Дискурс німецького Середньовіччя – певний тип буттєвого дискурсу з окремими рисами інституційності, заданий соціокультурно зумовленими приписами релігійної комунікації, християнської моралі та доренесансної естетики. Як феномен історичного порядку, дискурс Середньовіччя дійшов до нас у вигляді певної множини текстів, в яких зафіксовано щонайменше дві буттєві сфери (за К.С. Серажим [6, с. 12–13]): «видима» (власне лінгвальна) та «невидима» (екстралінгвальна – знання про світ, думки, настанови, мета адресанта). Як і будь-який дискурс, означений, характеризується спільністю світу, що «будується» його агентами впродовж розгортання дискурсу та інтерпретується його клієнтами [6, с. 12–13].

Текстуальною базою дискурсу Середньовіччя, яка поєднує елементи наративності й аналітичності, включає в себе репрезентацію, інтерпретацію й оцінку історичних чи історіософських першоджерел (Ю.Л. Безсмертний, А.П. Міньяр-Белоручева, Б.А. Успенський) є концептуально пов'язана німецька проза ХХ ст. – Германа Гессе «Нарцис і Гольдмунд» / Herman Hesse «Narziss und Goldmund» (1930), Ліона Фейхтвангера «Іспанська балада (Єврейка із Толедо)» / Lion Feuchtwanger «Die Jüdin von Toledo» (1955), Луїзе Рінзер «Любов Абеляра» / Luise Rinser «Abaelards Liebe» (1991), – присвячена опису минулого, документуванню історичного процесу, діахронії традицій та дидактично-виховному впливу. Тексти цього типу насичені мовними

засобами, спрямованими на відтворення / реконструкцію духа і букви християнського Середньовіччя.

У художньо-історичних текстах медієвістичної прози ХХ ст. інтерпретовано добу зрілого Середньовіччя Х–ХІІІ століття, яке знаменуються піднесенням німецької державності, поширенням християнства, пошквалюванням писемної літератури, розвитком освіти (переважно в монастирях), лицарства, формуванням нового укладу життя. У змістово-виражальній структурі текстів цієї доби матеріалізується авторська художня свідомість у вигляді художніх образів, об'єктивованих мовними засобами.

Поняття «дискурс» асоціюють з усіма виявами комунікації та вивчають його в різних міждисциплінарних вимірах (Н.Д. Арутюнова, Ф.С. Бацевич, І.А. Бехта, В.В. Богданов, В.І. Карасик, Н.В. Кондратенко, О.С. Кубрякова, О.С. Переломова, А.М. Приходько, К. Серажим, О.О. Селіванова, Ю.С. Степанов та ін.). У репрезентації дискурсу Середньовіччя медієвістичної прози ХХ ст. доцільно виходити з його культурно-історичного аспекту як способу художнього викладу. У лексикографічних працях дискурс – це «конкретна комунікативна подія, що фіксується в писемних текстах або усному мовленні, здійснювана в певному когнітивно й типологічно зумовленому просторі» [3, с. 96]; «текст у нерозривному зв'язку з ситуативним контекстом, текст, що вивчається в комунікативно-стилістичному аспекті» [3, с. 96]; «логічне міркування на відміну від інтуїтивного, чуттєвого», «розмова, словесна розправа подібний текст як об'єкт лінгвістичного вивчення» [2, с. 611]; «сукупність взаємопов'язаних висловлювань (текстів), що реалізуються в певних соціально-культурних, часових і просторових умовах з урахуванням діяльності учасників комунікації (адресата й адресанта)» [4, с. 30]. У німецько-австрійській школі Diskurs – це «мовне вираження (мовний корелят) певної суспільної практики, впорядковане й систематизоване особливим чином використання мови, за яким стоїть ідеологічно та історично обумовлена ментальність» [3, с. 96].

Модель дискурсу А.М. Приходька – це «багатоаспектне мовленнєве явище, у межах якого здійснюється вербальна комунікація в певній предметно-тематичній сфері», оскільки «конститууючись завдяки п-множині текстів певної предметно-тематичної спрямованості, дискурс матеріалізується у триєдності середовища, режиму (модусу) та стилю спілкування» [5, с. 43]. Типологічний профіль дискурсу базується на «соціокультурній активності суб'єктів дискурсивної діяльності» [5, с. 22].

Останнім часом науковці визначають дискурс у його співвіднесенні з *текстом* як складним мовним знаком, що постає внаслідок процесу мовотворення. Дискусії про сутність тексту й дискурсу пов'язані з визначенням їхніх відмінностей. Текст традиційно розглядається як система знаків чи структура, яка організує колективну систему значень – смисл. Текст як форма фіксації знань про світ та як джерело дослідження таких знань є вже давно осмислений лінгвістикою тексту і когнітивною лінгвістикою. Завдання ж дискурсу – реалізувати функцію смислотворення, втілити сталі форми в рухомі, відбити етноспецифіку текстів. Дискурс і текст співвідносяться між собою як «загальне – часткове» (О.В. Романенко), де текст постає конститутивною одиницею дискурсу, а дискурс – одиницею, що охоплює безкінечну кількість реальних текстів. Дискурс – це зв'язний текст, узятий у подієвому аспекті (Н. Арутюнова); «занурений у життя текст» (Ю.С. Степанов), текст, що постає як «вичерпаний», «зупинений» дискурс (Ф.С. Бацевич); родова категорія понять «мовлення, текст, діалог» (М.Л. Макаров); текст, занурений у ситуацію спілкування, або «спілкування за допомогою тексту» (В. Карасик); моделювання структур того, про що йдеться в текстій «соціокультурному контексті дійсності» (О.О. Селіванова).

Співвіднесення «*текст / дискурс*» науковці моделюють по-різному, особливо художній текст, призначений для спілкування особливого типу комунікантів. На думку І. Бехти, текст пов'язано з лінгвістичними категоріями, дискурс – поняття різноплановіше й глобальніше, воно корелює з категоріями логіки, психології, філософії і спрямоване на людину, її досвід, знання, інтелектуальний рівень, спосіб вираження знань про навколишній світ, а «художній дискурс – це система, яка функціонує в художній літературі як засіб відображення реальної чи вигаданої дійсності, як засіб передачі автором свого розуміння й сприйняття цієї дійсності, а також як засіб комунікації автора та читача, їхньої взаємоторчості. <...> Водночас кожен читач домислює, додумує, сприймає текст через своє розуміння, а отже, співпрацює із автором, надаючи твору нового значення, нового бачення» [1, с. 253].

Не менш важливим для усвідомлення цієї гіперо-гіпонімічної дихотомії є й принципове розрізнення суб'єктів текстової та дискурсивної діяльності – експедієнтів і реципієнтів. Для тексту традиційним експедієнтом є автор / мовець / адресант (для художнього тексту – ще й дієві особи, персонажі, герої), а реципієнтом – читач / слухач / адресат. У дискурсі ж ці ролі набувають статусу «учасників дискурсу»: експедієнтом тут виступає творець, або *агент дискурсу*,

а реципієнтом – його споживач, або *клієнт дискурсу*. Досліджуючи дискурс Середньовіччя в німецькій художній медієвістичній прозі ХХ ст., варто враховувати й гіпотези щодо «прозового дискурсу», який науковці (І.М. Колегаєва, І.М. Фролова, О.В. Омецинська) ототожують з поняттям «художній дискурс».

У контексті художнього дискурсу доцільно розрізняти два базові підтипи: *прозовий* і *поетичний*; вторинність або фіктивність притаманні переважно прозовому художньому дискурсові, де мовлення персонажів являє собою комунікативно-вторинну діяльність. При цьому категорії прозового дискурсу (адресатність, інтерпретованість, когезія, когерентність, комунікативність, експресивність, мотивність, інтертекстуальність тощо) виявляються характерними й для художнього дискурсу.

Зрозуміло, що дискурс Середньовіччя, як і будь-який інший дискурс минулого, може набувати і свого вторинного існування, якщо його відтворити / реконструювати / дешифрувати / репрезентувати засобами сучасної природної мови. Одним із шляхів соціокультурної реконструкції дискурсу Середньовіччя є художній текст, створений фантазією і талантом його творця. Такими є, як зазначалося, німецька художньо-історична (медієвістична) проза ХХ ст. Дискурс Середньовіччя має багато спільного із історико-культурним дискурсом, який становить собою діалогічний процес смислорозуміння шляхом передачі вербалізованих фактів у часі від адресанта до абстрактного потенційного адресата [7, с. 108–109].

Відбиваючи певне соціокультурне середовище, тексти німецької медієвістичної прози ХХ ст. сприяють «розшифровці» як інтра-, так і екстралінгвальних рис, параметрів і характеристик Середньовіччя, що охоплюють широкий спектр людського буття – історичні події, соціальну сферу, комунікативну культуру, картину світу – все те, що підпадає під поняття «середньовічне світобачення» [7].

Література:

1. Бехта І. А. Дискурс наратора в англомовній художній прозі. Київ : Грамота, 2004. 304 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов. Изд. 5-е, испр. и доп. Назрань : ООО «Пилигрим», 2010. 486 с.

4. Основні лінгвостилістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога) / укладач І. І. Коломієць. Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. 202 с.

5. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.

6. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : монографія. Київ : Видавець Паливода А. В., 2010. 352 с.

7. Успенский Б.А. Ego Loquens: Язык и коммуникационное пространство. Москва : Российск. гос. гуманит. ун-т, 2011. 344 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-311-8-17>

TEMPORALITY IN THE POETICS OF SPONTANEITY

ТЕМПОРАЛЬНІСТЬ У ПОЕТИЦІ СПОНТАННОСТІ

Glinka N. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department
of Theory, Practice and Translation
of the English Language
National Technical University
of Ukraine "Igor Sikorsky
Kyiv Polytechnic Institute"
Kyiv, Ukraine*

Глінка Н. В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії, практики
та перекладу англійської мови
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Темпоральність (часовість) є феноменом взаємозв'язку часових вимірів і характеристик, часовою сутністю явищ та процесів, як онтологічний термін, введений у філософський словник феноменології та екзистенціалізму в дихотомічній опозиції темпоральності людського буття до відчуженої позачасовості. Так, А. Бергсон в теорії «творчого інтуїтивізму» ґрунтується на психологізмі часу, а Е. Гуссерль об'єктивує суб'єктивний за своєю природою досвід часовості [3, с. 133]. Така тенденція суб'єктивізації часу відповідає осмисленню темпоральності у художній літературі на межі 19 та 20 століть, коли домінування концепції індивідуально осмислення часу стає основою інтенційності художнього твору. Замість однорідної лінійності ідея